

Aksjer og inntektsfordeling¹

Erik Fjærli og Bjørn E. Naug

Inntektsstatistikk viser at registrerte aksjeinntekter økte sterkt i perioden etter skattereformen i 1992. Økningen var spesielt sterk for personer med høye inntekter, noe som bidro til at de registrerte inntektsforskjellene også økte. De reelle forskjellene økte imidlertid mindre enn de registrerte forskjellene, idet skattereformen førte til økt synliggjøring av aksjeinntekter i statistikken. Artikkelen rapporterer ulikhetsberegninger for årene 1986-1996 som korrigerer for dette måleproblemet. Analysen indikerer at inntektsforskjellene økte over perioden 1986-1996, men klart mindre enn det som framkommer i beregningene i Utjamningsmeldinga (St. meld. nr. 50, 1998-99). Vi finner at de økte forskjellene i stor grad reflekterer en svak inntektsutvikling for de med lavest inntekt; inntektsveksten for de med høyest inntekt gir et mindre bidrag til økningen i ulikhet. Videre finner vi at utviklingen i aksjeinntekter forklarer om lag en tredjedel av de økte inntektsforskjellene etter 1992. Utviklingen i overføringer bidrar like sterkt, mens lønnsutviklingen forklarer om lag en femtedel av økningen i ulikhet. Beregningene viser at skattenes utjevne effekt økte etter 1992, og at dette fullt ut motvirket de økte forskjellene som følge av utviklingen i aksjeinntekter.

Innledning

Utjamningsmeldinga fant at de registrerte inntektsforskjellene økte fra 1986 til 1996, og at den viktigste årsaken til dette var den omfattende økningen i aksjeutbytte og realisasjonsgevinster på 1990-tallet, blant annet som følge av konjunkturoppgangen siden 1993. Meldingen påpeker imidlertid at økningen i de registrerte inntektsforskjellene også skyldes økt synliggjøring av aksjeinntekter som følge av skattereformen i 1992, og at beregningene i meldingen derfor overvurderer den faktiske økningen i inntektsforskjellene. Ved å benytte et mål på aksjeinntekter som ikke påvirkes direkte av skattereformen, ser vi i denne artikkelen nærmere på utviklingen i inntektsforskjellene fra 1986 til 1996.

Det er to forhold ved skattereformen i 1992 som førte til økt synliggjøring av aksjeinntekter i statistikken (se kapittel 3.6.3 i Utjamningsmeldinga):

- Før 1992 var realisererte kursgevinster skattefrie og derfor ikke registrert som inntekt, dersom de solgte aksjene var eid i mer enn tre år. Fra og med 1992 er alle realisererte kursgevinster skattepliktige og derfor inkludert i statistikken. Gevinster opparbeidet

før 1992 er likevel skattefrie hvis aksjene er kjøpt før 1989.

- Reformen har trolig ført til at en større del av selskapsoverskuddene blir tatt ut som utbytte enn tidligere, noe som påvirker utbyttetallene fra og med 1993. Dette bidrar til å øke den delen av eierinntektene som blir registrert som inntekt for aksjonærene. Lave utbytter før reformen ble riktignok (isolert sett) oppveid av en tilsvarende høy verdiøkning på selskapene/aksjene, men denne verdiøkningen ble i begrenset grad registrert som inntekt (jf. punktet over).

Tabell 3.13 i Utjamningsmeldinga viser at husholdningene mottok om lag like mye i aksjeutbytte i 1993 som i årene 1988-1992 til sammen. Siden utbyttene i 1993 ble utbetalt på bakgrunn av resultatene for 1992, kan ikke denne økningen henføres til konjunkturomlaget i 2. halvår av 1993. Videre viser tabellen at de registrerte kursgevinstene ble mer enn tredoblet fra 1991 til 1992,² til tross for at totalindeksen ved Oslo Børs falt med 10 prosent gjennom 1992.

Disse tallene viser at skattereformen kan ha ført til en betydelig endring i registreringen av aksjeinntekter. For å omgå dette problemet med måling av inntekt (og inntektsulikhet), benytter vi et inntektsbegrep der aksjeutbytte og realisererte kursgevinster er erstattet med anslag for totalavkastningen av husholdningenes aksjeformue. Dette inntektsbegrepet diskuteres i neste avsnitt.

Erik Fjærli er forsker ved Seksjon for offentlig økonomi og personmodeller. (erik.fjarli@ssb.no)

Bjørn E. Naug er forsker ved Seksjon for makroøkonomi. (bjoern.naug@ssb.no)

1 Resultatene i artikkelen er hentet fra Fjærli og Aaberge (2000). Henvendelser om analysen rettes til Erik Fjærli.

2 Realisasjonsgevinstene var imidlertid spesielt lave i 1991, noe som kan ha sammenheng med "nullingen" av Kredittkassen og Fokus Bank. Fra 1990 til 1992 økte realisasjonsgevinstene med kun 30 prosent – men dette må ses i sammenheng med at totalindeksen falt med 29 prosent gjennom perioden 1990-1992.

En alternativ inntektsdefinisjon

Det byr på både praktiske og teoretiske problemer å finne en hensiktsmessig inntektsdefinisjon. Vårt utgangspunkt er at vi ønsker å måle de mer langsiktige forbruksmulighetene som knytter seg til avkastningen av aksjer. Inntektene som skapes i selskapssektoren vil tilflytte eierne (aksjonærene) som utbytte og/eller kursendringer, og en økning av utbytte vil isolert sett gi en tilsvarende lavere verdistigning på selskapene (aksjene). Et mål på aksjeinntekter som kun omfatter utbytte, vil derfor gi et lite dekkende bilde av aksjeavkastningen. Da vil f.eks. et skifte i selskapenes utbyttepolitikk, noe som skjedde etter skattereformen, bli målt som en inntektsendring for eierne selv om den reelle eierinntekten er uendret. Inntektsbegrepet bør derfor omfatte både verdistigning og aksjeutbytte. Det er imidlertid problematisk å inkludere *realiserte* kursgevinster i inntektsbegrepet, slik en gjør i inntektsstatistikken (og i Utjamningsmeldinga). Realiserte kursgevinster kan dels være skattefrie, som i det norske skattesystemet før skattereformen, og gevinstene (inntektene) er ofte opparbeidet over flere år. Kursgevinster kan derfor opptre sporadisk i den registrerte inntekten for enkeltpersoner, og være svært store i de tilfellene de opptrer. Dette kan gi store tilfeldige utslag i inntektstallene når en ser på utvalg av husholdninger. (En person med ekstraordinære realisasjonsgevinster i 1989 er derfor utelatt fra beregningene i Utjamningsmeldinga.)

Et inntektsmål som omgår disse problemene er inntektsmålet til Schanz, Haig og Simons (SHS), som er mye benyttet i den økonomiske litteraturen. SHS-inntekten i en periode er det en kan forbruke i perioden uten å endre realverdien av formuen. Inntektsbegrepet omfatter altså periodens kapitalgevinster og -tap, uansett om de er realiserte eller ikke. SHS-inntekten kan derfor svinge kraftig fra år til år på grunn av kursbevegelser på aksjer og svingninger i boligprisene. I år med fallende formuespriser kan SHS-inntekten endog bli negativ for personer med store aksje- og/eller boligformuer. Så lenge formuesplasseringene er langsiktige, trenger ikke slike (kortsiktige) prisfall påvirke forbruksmulighetene i særlig grad. Det virker derfor ufornuftig å benytte et inntektsmål der inntekten kan variere sterkt med påløpte endringer i formuesprisene.

Analysen i denne artikkelen bygger derfor på inntektsbegrepet til Hicks (1939). Hicks-inntekten i en periode er det en kan forbruke i perioden og fremdeles *forvente* å ha uendret realformue ved slutten av perioden. Inntektsmålet inkluderer altså den *forventede* realavkastningen av aksjer, mens SHS-inntekten bygger på den *faktiske* realavkastningen. Vi har beregnet den forventede aksjeavkastningen (aksjeinntekten) ved først å lage anslag på markedsverdiene av husholdningenes aksjeformuer for hvert år, ved å multiplisere ligningsverdiene med års-spesifikke korreksjonsfaktorer.³ Dernest er disse markedsverdiene multiplisert med den gjennomsnittlige årlige realavkastningen på Oslo Børs i perioden som analyseres, 1986-1996.^{4 5} På denne måten får vi "glattet ut" børs-svingningene fra år til år, samtidig som vi (via markedsverdiene) får tatt hensyn til den faktiske børsutviklingen i perioden. Den beregnede gjennomsnittsavkastningen er 8,6 prosent. Vi antar altså at aksjonærene forventet å få denne realavkastningen på sine aksjer hvert av årene i analyseperioden. Til sammenlikning regner Dine Penger (2000) med at en kan forvente at investeringer i aksjefond gir en langsiktig realavkastning på 7-8 prosent per år. Hvis vi i stedet hadde benyttet tall for årene 1983-1999 (totalindeksen ved Oslo Børs startet i 1983), ville den gjennomsnittlige realavkastningen blitt om lag 10,5 prosent – som er svært høyt i historisk sammenheng. Konklusjonene i artikkelen endres ikke dersom vi legger dette anslaget til grunn for beregningene.

Vi har ikke inkludert (forventet) inntekt av egen bolig i inntektsbegrepet. I tråd med analysene i Utjamningsmeldinga, har vi i stedet latt være å trekke fra renteutgifter ved inntektsberegningen. Det er vanlig å benytte en slik framgangsmåte i fordelingsanalyser.

Vårt alternative inntektsbegrep er summen av følgende inntektskomponenter:⁶

- lønn
- næringsinntekt
- overføringer
- renteinntekter korrigert for inflasjon
- aksjeinntekt (beregnet realavkastning av husholdningenes aksjeformue)
- utlignet skatt (som i de fleste tilfeller er en negativ inntektskomponent)

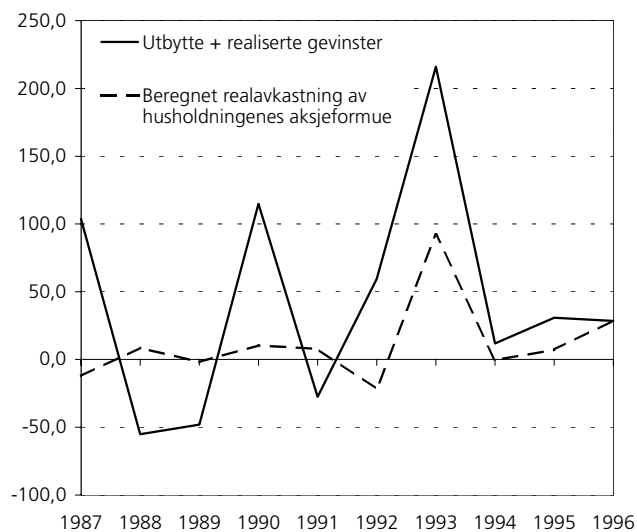
3 Korreksjonsfaktorene tar blant annet hensyn til endringer i forholdet mellom markedsverdi og ligningsverdi for børsnoterte aksjer.

4 Realavkastningen på Oslo Børs er målt ved den prosentvise endringen i totalindeksen fratrasket den prosentvise økningen i konsumprisindeksen (begge indeksene er målt som årsgjennomsnitt). Totalindeksen måler aksjeavkastningen – inklusive utbytte – for et veiet gjennomsnitt av de viktigste selskapene notert ved Oslo Børs. Vektene er løpende og reflekterer selskapenes markedsverdier. Selv om indeksen ekskluderer uoterte aksjer og aksjer notert på SMB-listen (listen for små og mellomstore selskaper), gir den antakelig et godt bilde av den langsiktige aksjeavkastningen i Norge. Totalindeksen og SMB-indeksen kan imidlertid ha svært ulik utvikling på kort sikt (fra år til år).

5 Siden ligningsverdiene er registrert ved utgangen av hvert år, burde vi strengt tatt benyttet ligningsverdiene fra året før. Da ville de beregnede aksjeinntektene økt mindre fra 1986 til 1996 enn det som følger av vårt inntektsmål: Totalindeksen sank med 9 prosent gjennom 1986, mens den økte med 32 prosent gjennom 1996. Det meste av aksjeinntektene tilfaller personer med høy inntekt, så den beregnede økningen i ulikhet ville da blitt mindre enn anslått i tabell 1 nedenfor. I tillegg ville bidraget fra aksjeinntekter til den økte ulikheten blitt mindre enn anslått i tabell 2.

6 Inntektstallene er hentet fra de årlige inntekts- og formuesundersøkelsene fra Statistisk sentralbyrå og andre kilder. Fordelingsanalysene i Utjamningsmeldinga benytter også data fra inntekts- og formuesundersøkelsene.

Figur 1. Utviklingen i aksjeinntekt
Prosentvis endring fra året før

Skattene inkluderer også skatt på realisasjonsgevinster. Merk at renteinntektene er korrigert for generell prisstigning. Dette følger av inntektsbegrepet, men kan begrunnes mer generelt med at en del av avkastningen er kompensasjon for inflasjon (og derfor ikke inntekt), se f.eks. Boye (1997) og Dine Penger (1997). Utjamningsmeldinga følger inntektsstatistikken på dette punktet, og benytter den nominelle avkastningen av formuesplasseringer. I forhold til Utjamningsmeldinga har vi dessuten utelatt andre kapitalinntekter enn de som er nevnt over. Årsaken til dette er at begrepet "andre kapitalinntekter" fra selvangivelsen har endret innhold i den perioden vi ser på. Resultatene nedenfor endres ikke nevneverdig dersom disse inntektene inkluderes. En annen forskjell fra Utjamningsmeldinga er at vi inkluderer barnetrygden som en negativ skatt; i Utjamningsmeldinga inngår barnetrygden blant overføringene.

Figur 1 viser den årlige, prosentvise realendringen i aksjeinntekter målt ved standardmålet (utbytte pluss realisasjonsgevinster) og vår alternative metode.⁷ Som vist i figuren, svinger standardmålet kraftig i perioden 1986-1996. Spesielt øker det med over 200 prosent fra 1992 til 1993, først og fremst som følge av den sterke økningen i aksjeutbytte. Våre beregnede aksjeinntekter er mer stabile enn standardmålet, og øker langt mindre i perioden 1992-1996.

Fordelingsanalysene som rapporteres i neste avsnitt er basert på en såkalt ekvivalensskala, der hvert husholdningsmedlem får tilordnet en inntekt lik husholdningsinntekten delt på kvadratroten av antall personer i husholdningen. Dette bygger på en antakelse om at

det er stordriftsfordeler i produksjonen av velferd i husholdningen, dvs. at to personer som bor sammen hver trenger mindre enn en som bor alene for å ha samme velferdsnivå. Analysene i Utjamningsmeldinga er basert på samme ekvivalensskala.

Utviklingen i inntektsulikhet og bidrag til utviklingen

Det er vanlig å måle inntektsulikhet ved Gini-koeffisienten (G). Denne koeffisienten varierer mellom 0 og 1. Når alle individer har samme inntekt er G lik 0, mens G er lik 1 ved ekstrem ulikhet (hele samfunnets inntekt tilfaller ett individ). Desto større inntektsulikheten er, desto høyere er altså G . I det følgende fokuserer vi mest på ulikhet målt ved G . Siden G legger mest vekt på inntektsendringer i den sentrale delen av inntektsfordelingen, supplerer vi imidlertid med to beslektede mål, kalt C_1 og C_2 . C_1 og C_2 har tilsvarende tolkning som G , men legger større vekt på inntektsendringer i henholdsvis den nedre og den øvre delen av inntektsfordelingen (se Aaberge, 1999). Like store inntektsoverføringer vil altså slå sterkere ut i C_1 enn i G og C_2 når de skjer i den nedre del av inntektsfordelingen ("mellom fattige og ikke fullt så fattige"), mens overføringer i den øvre delen av inntektskalaen (mellom "rike og enda rikere") vil slå sterkest ut i C_2 .

Den første problemstillingen vi studerer er om, og eventuelt hvor mye, ulikheten økte gjennom perioden 1986-1996. Tabell 1 viser G -verdiene i Utjamningsmeldinga for årene 1986-1996 og verdiene av G , C_1 , og C_2 under vårt alternative inntektsbegrep. Tabellen viser også gjennomsnittsverdiene av ulikhetsmålene for periodene 1986-1992 og 1993-1996.

Utjamningsmeldinga rapporterer en økning i G fra 0,222 i 1986 til 0,257 i 1996 – en økning med om lag 16 prosent. Hvis en i stedet legger vårt inntektsmål til grunn, øker G med 8 prosent fra 1986 til 1996. Dette resultatet bekrefter at inntektsulikheten økte fra 1986 til 1996; men vi finner altså en klart svakere økning i ulikheten enn det som framkommer i beregningene i Utjamningsmeldinga. Tabellen viser også en økning i ulikhet dersom en sammenlikner de gjennomsnittlige G -verdiene for periodene 1986-1992 og 1993-1996. Under vårt inntektsmål øker G med 7 prosent fra 1986-1992 til 1993-1996; økningen er på 10 prosent dersom en benytter G -verdiene i Utjamningsmeldinga.

C_1 og C_2 øker med henholdsvis 13 og 8 prosent fra 1986 til 1996. C_2 øker altså like mye som G i perioden, mens C_1 øker klart mer. Økningen i ulikhet er altså i stor grad lokalisert i den *nedre* delen av inntektsfordelingen. Denne konklusjonen modifiseres noe dersom vi i stedet sammenlikner gjennomsnittstall for periodene 1986-1992 og 1993-1996. Gjennomsnitts-

⁷ Tallene for utbytte og realisasjonsgevinster er hentet fra tabell 3.13 i Utjamningsmeldinga. Realisasjonsgevinstene inkluderer skattepliktige gevinster fra salg aksjer og andre formuesobjekter (inklusive eiendom). Inntektstallet for 1989 inkluderer kun utbytte, fordi realisasjonsgevinstene er sterkt påvirket av en ekstremobservasjon.

Tabell 1. Utviklingen i inntektsulikhet 1986-1996*

År	Inntektsbegrepet i Utjamnings- meldinga**	Inntektsbegrepet i denne artikkelen		
	G	G	C ₁	C ₂
1986	0,222 (0,002)	0,241 (0,002)	0,362 (0,004)	0,189 (0,002)
1987	0,223 (0,003)	0,236 (0,002)	0,357 (0,004)	0,184 (0,002)
1988	0,219 (0,002)	0,233 (0,003)	0,347 (0,003)	0,183 (0,002)
1989	0,234 (0,004)	0,237 (0,003)	0,362 (0,005)	0,185 (0,002)
1990	0,228 (0,002)	0,242 (0,002)	0,367 (0,003)	0,190 (0,002)
1991	0,233 (0,003)	0,240 (0,003)	0,359 (0,003)	0,188 (0,002)
1992	0,237 (0,003)	0,250 (0,003)	0,374 (0,003)	0,196 (0,002)
1993	0,243 (0,004)	0,256 (0,003)	0,379 (0,004)	0,202 (0,003)
1994	0,254 (0,003)	0,259 (0,002)	0,392 (0,002)	0,202 (0,002)
1995	0,248 (0,003)	0,253 (0,002)	0,383 (0,003)	0,198 (0,002)
1996	0,257 (0,004)	0,260 (0,003)	0,409 (0,01)	0,204 (0,002)
Gjennomsnitt for 1986-92	0,228	0,240 (0,001)	0,361 (0,001)	0,188 (0,001)
Gjennomsnitt for 1993-96	0,251	0,257 (0,001)	0,391 (0,003)	0,202 (0,001)
Prosentvis endring i gjennomsnitt	9,9	7,1	8,2	7,3
Prosentvis endring fra 1986 til 1996	15,8	7,9	13,0	7,9

* Standardavvik er oppgitt i parentes.

** Tallene er hentet fra Epland (1998, tabell 4.1), og er benyttet i kapittel 3 i Utjamningsmeldinga.

tallene indikerer likevel at den økte ulikheten i stor grad reflekterer en svak inntektsvekst blant de med lavest inntekt. Dette antyder at økningen i *registrerte* aksjeinntekter – som i hovedsak har tilfalt personer med høy inntekt – har kamuflert at også andre inntektsendringer har bidratt til skjevare fordeling. Dette bringer oss over til den neste problemstillingen, som gjelder hvor stort bidrag de ulike inntektskomponentene har gitt til økningen i ulikhet.

Tabell 2 dekomponerer økningen i gjennomsnittlig *G*-verdi fra 1986-1992 til 1993-1996. Som vist i tabellen, forklarer utviklingen i aksjeinntekter en tredjedel av de økte inntektsforskjellene fra 1986-1992 til 1993-1996. Utviklingen i overføringer bidrar like sterkt, mens lønnsutviklingen forklarer om lag en femtedel av den økte inntektsulikheten.

Tabell 2. Bidrag fra ulike inntektskomponenter til økningen i ulikhet*

Inntektskomponent	Bidrag til økning i Gini-koeffisient	Prosentvis bidrag til økning i Gini- koeffisient før skatt
Aksjeinntekt	0,009	33
Øvrige inntektskomponenter	0,018	67
- Lønn	0,005	19
- Overføringer	0,009	33
- Rente- og næringsinntekter	0,004	15
Skatt	-0,010	
Total økning i Gini-koeffisienten	0,017	

* Tabellen dekomponerer økningen i gjennomsnittlig Gini-koeffisient fra 1986-1992 til 1993-1996. Beregningene er basert på vårt alternative inntektsmål.

Tabell 3.5 i Utjamningsmeldinga indikerer også at utviklingen i lønninger og overføringer har bidratt til økt ulikhet. Endringene i fordelingen av disse inntektsartene er ikke så store som endringene i fordelingen av aksjeinntekter. Til gjengjeld er lønn og overføringer langt større inntektskomponenter enn aksjeinntektene, og dermed viktigere for inntektsfordelingen. Derfor kan små endringer i fordelingen av lønninger/overføringer virke like sterkt på inntektsulikheten som store endringer i fordelingen av aksjeinntekter.

Tabell 2 viser at skattens utjevneende effekt økte fra 1986-1992 til 1993-1996, og at dette fullt ut motvirket den økte ulikheten som følge av økningen i aksjeinntekter. Resultatet avspeiler at de med høyest inntekt betalte en større andel av personskattene i den siste perioden enn i den første, jf. tabell 3.5 i Utjamningsmeldinga og Epland (1998, tabell 4.9). Dette kan ha sammenheng med at de med høyest inntekt gjerne har store nærings- og kapitalinntekter, og at en større del av disse inntektene kom til beskatning etter skattereformen. Dessuten var det personer med høy inntekt som fikk redusert verdien av rentefradraget mest etter 1992. Disse forholdene kan imidlertid ikke forklare hele den målte økningen i skattenes utjevneende effekt: Tabell 4.9 i Epland (1998) indikerer at denne effekten økte fra 1986 til 1991, slik at effekten i 1992 kan ha vært sterker enn for perioden 1986-1992 som helhet.

Avslutning

Våre resultater bekrefter at inntektsforskjellene økte i perioden 1986-1996. Vi finner imidlertid en klart svakere økning i forskjellene enn det som følger av beregningene i Utjamningsmeldinga. Ved å benytte et inntektsbegrep som inkluderer den langsiktige avkastningen av husholdningenes aksjeformue, har vi synliggjort inntekter som før skattereformen gjerne tilfløt eierne i form av kapitalgevinster som i stor grad var skjult for offisiell statistikk. Beregningene i Utjamningsmeldinga synes derfor å undervurdere inntektsforskjellene før skattereformen, noe som også påpekes i meldingen. I perioden etter skattereformen finner vi

om lag samme nivå på ulikheten som Utjamningsmeldinga.

Dette illustrerer at fordelingsanalyser må tolkes med forsiktighet, spesielt dersom det har vært en skattereform i perioden som analyseres. Grunnen er at slike reformer kan ha en effekt på rapporteringen av visse inntektstyper, noe som svekker graden av sammenlignbarhet mellom inntektsdata samlet inn før og etter reformen.

Analysen foran gir ikke grunnlag for å si noe om utviklingen i inntektsforskjellene etter 1996. Etter 1996 har totalindeksen ved Oslo Børs økt med over 60 prosent; og husholdningenes plasseringer i internasjonale aksjefond (som har økt sterkt etter 1996) har gitt høyere avkastning enn norske aksjer. Siden aksjeinntektene i stor grad tilfaller personer med høy inntekt, trekker dette i retning av at inntektsforskjellene har fortsatt å øke siden 1996.

Referanser

Aaberge, R. (1999): Gini's Nuclear Family, Working Paper 22/99, International Centre for Economic Research, Torino.

Boye, K. (1997): Beskatning av kapitalplasseringer. *Praktisk økonomi og ledelse* 3/97, 107-114.

Dine Penger (1997): Skyhøy skatt på banksparing, nr. 5.

Dine Penger (2000): Slik sparer du opp en halv million for dine barn, nr. 5.

Epland, J. (1998): *Endringer i fordeling av husholdningsinntekt 1986-1996*. Rapport nr. 98/17, Statistisk sentralbyrå.

Fjærli, E. og R. Aaberge (2000): Tax Reforms, Dividend Policy and Trends in Income Inequality: Empirical Evidence based on Norwegian Data. Discussion Paper nr. 284, Statistisk sentralbyrå.

Hicks, J. R. (1939): *Value and Capital: An Inquiry into Some Fundamental Principles of Economic Theory*. Oxford University Press, Oxford.

St. meld. nr. 50 (1998-99): Utjamningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Norge.